

I Wicksells skugga: Emil Sommarin¹

Bo Sandelin

In the shadow of Wicksell: Emil Sommarin

When the great Knut Wicksell had retired from his chair in economics and fiscal law at Lund University he was succeeded by his former student Emil Sommarin in 1919. The relationship between them is investigated. They were friends and ideologically both took leftist positions, Wicksell as a radical Liberal and Sommarin as a Social Democrat. However, their scientific approach differed, and there is no sign of scientific influence between them although they to a great extent praised each other's contributions. Wicksell was instrumental in developing different parts of neoclassical theory. Sommarin was rather an empiric, close to the historical school in economics.

I början av 1930-talet höll Lundaekonomen Emil Sommarin (1874-1955) gästföreläsningar vid Köpenhamns universitet. Vid en välkomstlunch utbringade Lauritz Birck en skål för denne "eneste svenske økonom der ikke er verdensberømt" (Boserup 1976: 27).² Detta epitet väcker nyfikenheten. Sommarin var tjugotre år yngre än den ryktbare Knut Wicksell (1851-1926) och efter att ha verkat i dennes skugga, åtminstone i ekonomiskt-teoretiskt avseende, efterträdde han Wicksell på professuren i nationalekonomi och finansrätt 1919. Hur såg de på varandra, och vilka skillnader och likheter finns det i deras forskning? Finns det någon påverkan dem emellan?

Sommarin och Wicksell uttryckte sig mycket respektfullt om varandra, men deras forskning var helt olika och det är svårt att finna något reellt inflytande

- 1 Uppsatsen presenterades vid NORDOM 15, det nordiska mötet i ekonomisk doktrinhistoria i Roskilde, 23-24 augusti 2018.
- 2 När Birck fällde sitt yttrande var minnet av Wicksell högst levande, Gustav Cassel och Eli Heckscher var fortfarande aktiva och Bertil Ohlin och Gunnar Myrdal var uppgående stjärnor. Enligt Welinder (1956: 5) yttrade Sommarin själv "en gång med stilla självironi att han var den ende svenske økonom, som ej var världsberømd".

Bo Sandelin är professor emeritus i nationalekonomi vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
E-post: bo.sandelin@economics.gu.se

från den enes forskning till den andres. Medan Wicksell är känd som utvecklare av den neoklassiska teorin finns hos Sommarin inga teoretiska inslag utöver de mest elementära. Sommarins forskning var empirisk och passar närmast in i den historiska skolans ram.³

Att döma av Sommarins studentbetyg från Malmö högre allmänna läroverk 1891 var han framför allt en språkbegåvning med högsta möjliga betyg – Berömlig – i tyska, franska och engelska, men också i det sammanslagna ämnet historia och geografi.⁴ I hans filosofie kandidatexamen från Lunds universitet 1893 ingick historia, germanska språk, teoretisk filosofi, statskunskap och nordiska språk. Han fortsatte att studera språk och avlade 1899 filosofie licentiatexamen efter att ha författat licentiatavhandlingen *Om det skånska e-målet* och tenderat i ämnena nordiska språk och germanska språk.⁵ Åren 1900–1910 arbetade han vid Svenska akademiens ordboksredaktion i Lund. Han studerade samtidigt. År 1907 genomgick han efterprovning för filosofie licentiatexamen i nationalekonomi, och 1908 lade han fram sin doktorsavhandling. Året därpå blev han docent. Nationalekonomin i Lund låg inom den juridiska fakulteten och var även knuten till finansrätt. Liksom Wicksell måste han därför avlägga juris kandidatexamen för att kunna konkurrera om professuren. Vårterminen 1911 vikarierade han på Gustaf Steffens professur i nationalekonomi och sociologi vid Göteborgs högskola. Han verkade som professor i nationalekonomi och finansrätt i Lund 1919–1939.

Sommarin hade många järn i elden före och vid sidan av sin verksamhet som professor. Han hade varit studentkårens ordförande och 1896 bildat föreningen ”Studenter och arbetare”. Politiskt var han socialdemokrat och företrädde partiet i stadsfullmäktige och landstinget. Men han siktade inte på en politisk karriär. ”Han avböjde också ett erbjudande att bli konsultativt statsråd i den första brantingska ministären” (Welinder 1956: 4).

Folkbildningen låg honom varm om hjärtat, och han gjorde intryck som

- 3 Den nationalekonomiska historiska skolan fanns i minst fem varianter (Sandelin, Trautwein & Wundrak 2008: 100–113). Den äldre tyska, från c. 1843, hade Wilhelm Roscher som första namn, och den yngre tyska, c. 1880–1910, hade Gustav von Schmoller som främste företrädare. Det har också urskilts en ”yngsta” tysk, en brittisk och en fransk variant. Mer eller mindre gemensamma drag hos företrädarna var: Skepsis mot deduktiv metod, som ansågs alltför abstrakt, och positiv hållning till induktiv metod. Det ansågs svårt att uppställa generella icke-banala ”lagar” om ekonomiska samband, men möjligen kunde man uppfatta mönster som går igen. Den institutionella ramen var viktig. Människan var mer komplex än *homo oeconomicus*. ”Organisk” statsuppfattning var vanlig; allt hänger ihop som delarna i en organisk kropp. Statliga ingrepp kunde behövas i större utsträckning än klassiker och neoklassiker förordade.
- 4 Källan för utbildningsdata är *Handlingar rörande tillsättandet av professorsämbetet i nationalekonomi och finansrätt vid universitetet i Lund 1918*: 15–22.
- 5 I det skånska e-målet användes ändelsevokalen -e i vissa fall då nordligare mål hade -a. ”Hyllie socken med Limhamn var den nordligaste utposten för det skånska e-målet, som visar större överensstämmelser med danska dialekter än något annat skånskt mål. Det tillhör Skytts härad, 2/3 av Oxie härad (söder om en ungefärlig linje Limhamn–Svedala) och en del av Vemmenhögs härad fram till Östra Torp” (Ingers 1959: 53).

studieledare och föreläsare. I detta avseende liknade han Wicksell, som i ett brev fastslog att han ”alltid ansett det som [sin] förnämsta plikt att uppfostra det svenska folket” (citerat i Jonung, Torun Hedlund-Nyström & Jonung 2001: 19).

Låt oss efter denna inledande översikt kommentera doktorsavhandlingen. Vi försöker genomgående i denna uppsats hålla ögonen öppna dels för Sommarins forskningsansats jämfört med Wicksells, dels för den enes uttalanden om den andre.

Icke-Wicksellsk doktorsavhandling

Den 27 maj 1908 disputerade Sommarin för filosofie doktorsgraden vid universitetet i Lund. Avhandlingen bar titeln *Bidrag till kännedom om arbetareförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid till omkring år 1720*. Eli Heckscher var fakultetsopponent. Det var årets enda avhandling i Sverige i nationalekonomi, eller snarare ekonomisk historia enligt den klassificering som avhandlingen fått av Wadensjö (1992).

Sommarin kom ju från språkvetenskapen, och därför fann han det motiverat att i förordet beteckna avhandlingen som hans förstlingsarbete inom området ”den svenska industriella arbetsklassens historia”. Han såg det till och med som ”ett första arbete i ett ämne, som förr någon gång af skilda författare flyktigt berörts, men aldrig förut upptagits till systematisk behandling” (s. VII). Förordet innehåller för övrigt intressanta påpekanden som man som läsare ibland nickar instämmande till men ibland förvånas över, därför att de förefaller stå i motsats till vad som man faktiskt finner i huvudtexten.

Sommarin hade ”öfvervägt möjligheten och lämpligheten af att börja offentliggörandet af studierna i ämnet med en mera i detalj gående specialundersökning rörande arbetareförhållanden vid svenska bergverk och bruk under något visst kortare tidsskede eller med en undersökning rörande arbetareförhållanden vid ett visst bergverk eller bruk under ett längre skede i dess historia. För en första undersökning inom området för denna afhandling har författaren emellertid funnit båda de nämnda afgränsningarna olämpliga ... Först sedan en allmännare öfversikt är gifven, torde, med ledning af och anknytning till den, specialundersökningar lämpligen kunna göras” (s. VIII).

Detta är ett märkligt påstående, för vad som dominerar i texten är just mycket detaljerade beskrivningar av löner och andra villkor för olika befattningshavare vid olika verk och olika bruk vid olika tidpunkter, och motsvarande för priser och värden på olika varor och tjänster. Det är just en mängd specialundersökningar som presenteras, till stor del i tabellform. Den allmänna översikten är svårfunnen. En nutida läsare finner snarast motsatsen till den ansats som Sommarin säger sig ha tillämpat.

År 1883 hade österrikaren Carl Menger (1840–1921) publicerat boken *Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften und der politischen*

Ökonomie insbesondere. Där försvarade han en teoretisk forskningsansats som innebär att logiska slutsatser dras om ekonomin från antaganden om beteenden och förutbestämda storheter – en deduktiv metod som var central för den tämligen nyfödda neoklassicismen. Menger utmanade därmed den yngre tyska historiska skolans Gustav Schmoller (1838–1917), som förfäktade en metod där empiriska historiska data är utgångspunkten för sökandet av återkommande regelbundenheter – en induktiv metod. Flera inlägg följde. Huvudkombattanterna var överens om att både teori och empiri hade en roll att spela, men inte om hur rollerna skulle se ut. Minnet av kontroversen fortlever även i engelskspråkig litteratur under benämningen *the Methodenstreit* (Sandelin, Trautwein & Wundrak 2014: 71).

Möjligen påverkad av "der Methodenstreit" berör Sommarin deduktionernas roll i sin avhandling: "Specifikt ekonomiska deduktioner, hvilka den egentliga historieforskningen i allmänhet principiellt tager afstånd ifrån, tillmätas bland nationalekonomer med rätta en hufvudsakligare vikt" (s. IX). Men här tycks han inte med deduktion avse logiska härledningar från antagna förutsättningar utan snarare generaliserande resonemang baserat på begränsad empiri, dvs induktion enligt vanligt språkbruk. Beräkning av prisnivåer och lönenivåer med hjälp av olika enstaka källor tycks anses vara exempel. Han menar att han själv "har valt en medelväg mellan det rent statistiska och det historiskt resonerande behandlingssättet".

Avhandlingen skrevs under en tid då det i samhällsdebatten ofta talades om en viss "fråga": rösträttsfrågan, nykterhetsfrågan, kvinnofrågan etc. Det gäller även Sommarins avhandling, som var avsedd att vara ett bidrag till den nationalekonomiska forskningen om "den industriella arbetarefrågan". Denna fråga kräver en "historisk belysning" (s. IX).

Sommarin förklarar att han bemödat sig att presentera sakliga uppgifter, ofta med källornas egna ord. Men sedan följer något överraskande: "Från subjektiva reflektioner i en eller annan riktning utöfver de meddelade sakliga uppgifterna har författaren strängt afhållit sig, ehuru rikt tillfälle till sådana funnits" (s. X). Vill han avstå från egen tolkning av materialet? Är det inte sådana reflektioner som borde kröna insamlandet av de grundläggande sakuppgifterna? Eller menar han att han avstår från normativa utsagor?

Det är känt att Sommarin var en stor beundrare av Knut Wicksell, "under hvars ledning [han] bedrifvit [sina] studier i nationalekonomi". Från den utgångspunkten är det knappast förvånande att han i slutet av förordet ber "att vördsamt få tacka för det vänliga intresse, med hvilket [Wicksell] följt och äfven pådrifvit dessa undersökningar" (s. X).

De bådas respekt för varandra låg nog mest på det ideologiska och det personliga planet. Sommarin företrädde som nämnts Socialdemokraterna både i stadsfullmäktige i Lund och i landstinget (Welinder 1956: 4). Wicksell hade i flera frågor sympatier åt det hållet, även om han inte var partimedlem

och snarast bör betraktas som politiskt liberal. Wicksell medverkade i den socialdemokratiska tidskriften *Tiden*, och han höll första majtal, vilket kanske inte är så förvånande med tanke på den tidens anknätningspunkter mellan socialdemokratien och den liberala vänstern.

Om Sommarins avhandling ska placeras i en viss ekonomisk skola, så är det i första hand den historiska skolan. Induktion, snarare än deduktion karakteriserar ansatsen. Men det leder inte särskilt långt. Ekonomisk teori finns det inte mycket av, om vi menar att teorin ska förklara generella samband.

”Som ekonom var han starkt påverkad av Wicksell”, skriver Karl-Gustav Landgren (1953) i artikeln om Sommarin i *Svensk uppslagsbok*. Men Wicksell var ganska kritisk till den historiska skolans ansats, som var väsensskild från Wicksells egen deduktiva teoretiska ansats, som ofta var matematiskt formulerad. I den tryckta versionen av sin installationsföreläsning menar Wicksell (1904) att det positivt goda, såsom en del historiska och statistiska undersökningar som de mera ”eminent begåvade” i historiska skolan stått för, är av oskattbart värde för vetenskapen. ”Men genom sin ensidighet, genom den rent negativa, sträft afvisande, ja äfven öfvermodiga och sårande hållning, som denna skola alltjämt intagit till det samtidigt fortgående och systematiserande forskningsarbetet, har den enligt min mening hindrat och skadat vetenskapens utveckling, särskildt i Tyskland.” Denna wicksellska uppfattning räckte inte för att styra in Sommarin i Wicksells forskningsfärd, så om han var ”starkt påverkad av Wicksell” så var det i andra avseenden än i sin forskningsansats.

I andra riktningen, från Sommarin till Wicksell, finns knappast någon skönjbar påverkan. Sommarin blev Wicksells docent men hade ”knappast något av vetenskaplig stimulans att ge honom” menar Torsten Gårdlund (1990: 294).

Sommarins doktorsavhandling kan alltså närmast placeras i den historiska skolan, oavsett hur relationen var mellan Sommarin och neoklassikern Wicksell. En ytterligare observation som stödjer detta rör hänvisningarna i avhandlingen. Vid sidan av arkivmaterial går de flesta hänvisningarna till historiker av olika slag. Ekonomerna är få, och ingen av dem kan betraktas som neoklassiker. Anders Berch (1711-1774) kan ses som merkantilist. Gustav Schmoller (1838-1917) brukar placeras i den yngre tyska historiska skolan. Han åberopas av Sommarin när det gäller arbetsvillkor vid tyska bergverk och framväxten av merkantilismen. Johan Leffler (1845-1912) publicerade en lärobok, *Grundlinier till nationalekonomiken* (1881). Den har en del typiska inslag för historiska skolan, t.ex. talet om att hushållningarna i samhället bilda ”en organism, hvars olika delar äro på mångfaldigt sätt förenade med och beroende af hvarandra, samt förhålla sig till det hela nästan så som de särskilda cellerna eller cellväfnaderna till den fullständiga växt- eller djurorganismen” (s. 14). Hit hör också betoningen av ”folkens och staternas sedvänjor, lagar och inrättningar” (s. 16) och påståendet: ”Nationalekonomikens vetenskapliga metod måste i främsta rummet vara induktiv” (s. 17).

Gustaf Steffen (1864–1929), som åberopas för sin studie av engelska kroppsarbetare, ”kan betraktas som den främste av de få representanterna för den yngre historiska skolan i Sverige” (Sandelin, Trautwein & Wundrak 2008: 113). Danskarna Vigand Andreas Falbe-Hansen (1841–1932) och Aksel Nielsen (1880–1951) skrev mycket om ekonomisk-historiska frågor, och knappast från neoklassiska utgångspunkter. Falbe-Hansen var sakkunnig när Wicksell blev professor. Enligt Gårdlund kan han inte ha fattat vad som stått i Wicksells pristeoretiska skrifter, vilket inte hindrade att han i sin korta framställning i utlåntandet ”rent ut angrep den deduktiva och matematiska metoden” (Gårdlund 1990: 208).

Fler egentliga ekonomer än de sex nämnda tycks inte finnas bland Sommarins källor, och ingen av dem kan föras till samma skola som Wicksell. Det finns mycket lite teoretiskt resonemang i Sommarins avhandling, men ändå något. Kvantitetsteorin, som ser ett samband mellan penningmängd och prisnivå, kan skönjas på några ställen: I ett citat talas om ”den stora fattigdomen på penningar, som visar sig i de oerhört låga priserna på alla naturprodukter” (s. 46). Och till skillnad från prisstegringen efter mitten av 1500-talet, berodde den starka prisstegringen 1650–1660 *inte* ”på en starkt ökad tillströmning af ädel metall” utan på omslaget från myntbrist till rikedom på mynt på 1620-talet, silvrets prisfall och trettioåriga kriget (s. 153).

Avhandlingen fick ingen recension i *Ekonomisk Tidskrift* men däremot i *Historisk Tidskrift*, där den anmäldes av Fredrik Hjelmqvist (1908), en biblioteksman som doktorerat med avhandlingen *Kriget i Finland och Ingermanland 1707 och 1708*. Hjelmqvist menar att Sommarins arbete ”bryter ny mark” och utgör början till en monografisk skildring av den svenska arbetarklassens historia. Som det värdefullaste nya materialet betecknas ett stort antal löne- och kostlistor som presenteras. Sättet på vilket detta skett har dock ”något minskat arbetets öfverskådlighet”. Lätt kritik ges för att vissa frågor om arbetets organisation getts för liten uppmärksamhet, t.ex. förhållandet mellan stycklön och tidlön och användningen av minderårig och kvinnlig arbetskraft. Hjelmqvist pekar också på problemen i flera fall med att dra generella slutsatser om löner och priser från enstaka källor, t.ex. från avlöningsuppgifterna i Raven von Barnekows räkenskaper för Nyköpings slott år 1365. Det är också problem att avgöra om en taxa kan betraktas som notering eller reglering. Som en av förtjänsterna i avhandlingen anges att Sommarin dragit fram nytt källmaterial som gör det möjligt att jämföra arbetarklassens levnadsstandard vid olika tider. Men Hjelmqvist saknar ”en fullt genomförd kritisk analys av källmaterialet”.

Sommarins professur

År 1916 gick Knut Wicksell i pension eller – med det ord som han själv använder i ett brev till Hjalmar Öhrvall – blev han ”avsatt” från professuren i

nationalekonomi och finansrätt vid Lunds universitet.⁶ Enligt tidens sed blev han en av de sakkunniga när professuren skulle återbesättas. Wicksells utlåtande tycks vara det enda dokument där han utförligt uttalar sig om Sommarins egenskaper. Det finns fler utsagor i motsatt riktning, dvs. av Sommarin om Wicksell.

De omfattande handlingarna i tillsättningsärendet trycktes och resulterade i en bok på 119 sidor ("Handlingar" i det följande). Förutom av Sommarin söktes tjänsten av den tre år yngre Fritz Brock. Antalet sakkunniga var fem! Förutom Wicksell var det David Davidson, Eli Heckscher, Oskar Jæger och Harald Westergaard.

David Davidson (1854-1942) var professor i nationalekonomi och finansrätt vid Uppsala universitet. Som flitig skatteteoretiker och medlem av offentliga kommittéer samt redaktör för *Ekonomisk Tidskrift* under fyrtio år(!) har han haft stort inflytande, bland annat på skattelagstiftningen. Davidson, som var några år yngre än Wicksell, hade 1880 varit en av dem som kritiserat Wicksell för att i ett offentligt föredrag ha pläderat för födelsekontroll. Wicksell hade inte tillräckliga kunskaper i nationalekonomi och i befolkningsfrågans teori, lät han förstå (Davidson 1880:78, Sommarin 1927:24, Gårdlund 1990: 62). Kritiken ses som ett skäl till att Wicksell började studera nationalekonomi. Senare blev de nära vänner.

Eli Heckscher (1879-1952) var vid den aktuella tiden professor i nationalekonomi med statistik vid Handelshögskolan i Stockholm. Han är nog mest känd som ekonomisk historiker, men också för sitt bidrag till utrikeshandels-teorin, där han utvecklade Ricardos teori om komparativa fördelar som orsak till internationell handel (jfr Hasselberg 2022).

Oskar Jæger (1863-1933) var verksam vid universitetet i Kristiania (Oslo). I *Norsk biografisk leksikon* karakteriseras han som "en profilert livssynsdebattant, professor i sosialøkonomi, politiker og spiritist". Hans insatser sträckte sig från metodologiska bidrag till tankar om finanspolitik, "including an active, although disputed, participation in economic politics" (Kærgård, Sandelin & Sæther 2018).

Harald Westergaard (1853-1936) var innehavare av en personlig professur vid Köpenhamns universitet, statistiker och nationalekonom med anknytning både till den historiska skolan och neoklassicismen. Han arbetade även med kyrkopolitiska och socialpolitiska frågor.

Alla fem sakkunniga betraktade båda sökandena som kompetenta, men de var inte eniga om rangordningen. Davidson ansåg dem jämställda. Wicksell, Heckscher och Westergaard satte Sommarin före Brock, medan Jæger satte Brock före Sommarin.

Synen på de sökandes vetenskapliga huvudarbeten – doktorsavhandlingarna – var mycket divergerande. Wicksell går hårt åt Brocks doktorsavhandling

6 En del av brevet återges i Lars Jonungs inledning i Jonung, Hedlund-Nejström & Jonung (2001: 19).

Om den ekonomiska fördelningen och kriserna (1908). Med möjligt undantag för de rent statistiska delarna hade Brock "näppeligen ... tillfredsställande behandlat något enda af de vetenskapliga problem som han där gifvit sig i kast med" (Handlingar: 85). Även hans övriga skrifter var svaga. Brock saknade inte idéer och uppslag, men "hans stora fel är den påfallande brist på självkritik och energi, som hindrar honom att vare sig utmönstra de mindre lifskraftiga af dessa tankefrön eller ge de dugligare bland dem en tillräckligt omsorgsfull utveckling. Samma egenskaper utmärka hans kritiska verksamhet, som icke sällan ådagalägger skarpsinne, men ännu långt oftare ett tomt rättthafveri och oförmåga eller ovillighet att medgiva och rätta begångna misstag" (Handlingar: 92-93). Wicksell tycks inte gilla Brock.

Heckschers övergripande omdöme om Brocks avhandling var mer uppskattande: "Den måste anses i hög grad betecknande för sin författare. Utpräglat sinne för teoretiska problem, oförfärat mod att giva sig i kast med även de svåraste bland dem samt stor självständighet i deras behandling förena sig där med beläsenhet i den teoretiskt ekonomiska litteraturen och kritisk skärpa vid diskussion av tidigare författares lösningsförsök" (Handlingar: 51). Men även Heckscher fann brister som oförmåga till begränsning, planlöshet i framställningen och lättvindighet i valet av premisser för bevisföringen.

Wicksells omdöme om Sommarins doktorsavhandling *Bidrag till kännedom om arbetareförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid till omkring år 1720* är uppskattande och saknar kritiska inslag. Han skriver att han kunde "endast vidhålla det fördelaktiga omdöme om den, som [han] afgaf vid betygsättningen inom den filosofiska fakulteten. Den har i hög grad vidgat vår kunskap om de så föga studerade ekonomiska förhållandena i Sverige under äldre tid. Bl.a. lämnar den den första genomförda undersökning öfver *penningens värde och köpkraft* under den senare medeltiden... Af stort intresse äro jämväl de tre följdskrifterna till denna afhandling ... [av vilka en] innefattar en, så vidt jag kan döma, med stor skarpsinnighet utförd ekonomisk-historisk källstudie. Sommarins hithörande arbeten ha äfven uppmärksamrats i Tyskland, där de nyligen gjorts till föremål för en utförlig behandling af Carl v. Maedge" (Handlingar: 93-94). Sommarin hade vid disputationen fått betyget Med beröm godkänd för författandet och (Med nöje) Godkänd för försvaret (Handlingar: 22).

Davidsons och Heckschers utlåtanden om Sommarins doktorsavhandling var annorlunda än Wicksells. Davidson menar t.ex. att Sommarins "redogörelse för arbetslönerna är mycket bristfällig. Läsaren drunknar i de uppradade detaljerna." Sommarin har även gjort "en feltolkning af 1632 års resolution". Hans "förfaringssätt [lider af] betänkliga fel". "Äfven beträffande det prismaterial som förf. använder för sina beräkningar, kunna väsentliga anmärkningar göras." "I formellt afseende är äfven utredningen af varupriser och penningens värde mycket bristfällig, ja ett rent monstrum" (Handlingar: 30-37).

Även Eli Heckscher har en hel del invändningar mot doktorsavhandlingen, som i sak kanske inte skiljer sig så mycket från Davidsons, men de framförs i mycket hovsammare ordalag, och de "försvagas ... i hög grad, när man betänker, att [avhandlingen] nästan alldeles saknar föregångare på sitt område i Sverige och att författaren haft att brottas med ett mycket motspänstigt material".

Heckscher uppskattar särskilt läroboken *Ekonomilära*, som är "kanske det bästa, i varje fall det bäst genomarbetade, docenten Sommarin ännu har presterat".⁷ Man kan visserligen inte tala om originalitet i *Ekonomilära*, "ty beroendet av prof. Wicksells arbeten är mycket stort; men redan ett så lyckligt populärt återgivande av nationalekonomiens hela villsamman system vittnar om verkligt inträngande i de teoretiska problemen" (Handlingar: 63-64).

Oskar Jæger ser sig inte som fackman inom ekonomisk historia och vill därför inte detaljgranska Sommarins doktorsavhandling, men han säger att de ekonomisk-historiska skrifterna "har gjort indryk av stor vetenskapelig grundighet og soliditet" (Handlingar: 79). Harald Westergaard menar kortfattat att det är "en velskreven og dygtig Afhandling" (Handlingar: 81).

Låt oss återgå till Wicksell. Eftersom det är relationen mellan Wicksell och Sommarin som står i centrum i denna uppsats finns det skäl att säga något även om Wicksells utlåtande avseende annat än doktorsavhandlingen. En stor del av Sommarins författarskap "har gått ut på att i vidast möjliga kretsar utbreda nationalekonomiens grundläror". Wicksell nämner med gillande översättningen av delar av Adam Smiths *Wealth of Nations* och den som populär "läsebok" avsedda *Vår ekonomi och politik*. Men ännu mer uppskattar han, liksom Heckscher, läroboken *Ekonomilära*. Den "hvilat genomgående på en lika originell som i det hela väl genomförd plan, nämligen att till ett helt sammansmälta den teoretiska nationalekonomiens lärdomar och den konkreta bild af särskildt vårt eget lands ekonomiska lif, som lämnas af den ekonomiska statistiken". Ett påbörjat arbete om det skånska jordbruket lovar "att bli af ett icke ringa intresse" (Handlingar: 94-95).

På basis av de sakkunnigas yttranden utformade juridiska fakulteten ett yttrande, som i sin tur innehåller långa individuella yttranden av juridikprofessorerna Malmgren, Thyren, Kallenberg, Björling, Ernberg och Bergman. Dessa försökte, med de fem sakkunnigutlåtandena som bevismaterial, komma fram till vem som borde få professuren. Bergman ifrågasätter Wicksells oväld och menar att "Prof. Wicksell intar en ömtålig ställning till sökandena: doc. S är hans följsamme lärjunge, d:r B hans stridbare, att icke säga stridslystne, motståndare, som därtill i sin polemik visat betänklig brist på behärskning. Jag lämnar därefter, huruvida prof. W. förmått hålla sig fullkomligt fri från omedvetet inflytande därav på sitt votum; avgörande är, att detta votum icke

7 Heckscher påpekar att bokens plan i huvudsak följer de anvisningar som han och Cassel på Folkundervisningskommitténs uppdrag utarbetat för ämnets studium i folkskoleseminarierna.

vinner stöd av utredningen ovan angående arbetsresultaten” (Handlingar: 102). Bergmans undran är förståelig, när man jämför Wicksells skrivningar med de övriga sakkunnigas. Bergman satte, icke oväntat, Brock före Sommarin. Det gjorde även Kallenberg, medan Ernberg, Thyren och Malmgren satte Sommarin före Brock, och Björling ansåg dem likvärdiga. Med tre röster mot två och en oavgjord vann Sommarin.

Sommarin om Wicksells livsverk

I Sommarins doktorsavhandling och i omdömena om denna kunde vi utläsa något om relationen till Wicksell i en tid då Sommarin var junioren och Wicksell var mästaren. Ett par andra källor tillkom i ett helt annat läge efter Wicksells död, då Sommarin beskrev hans insatser dels under titeln ”Minnesord över professor Knut Wicksell” i årsberättelsen 1926–1927 för Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, dels i den längre artikeln ”Das Lebenswerk von Knut Wicksell”, publicerad i den österrikiska *Zeitschrift für Nationalökonomie* 1930 på 47 tätskrivna sidor utan mellanrubriker. Eftersom Sommarin är i vårt fokus är det just *hans* artiklar om Wicksell som är intressanta, men annars är det ju inte dessa framställningar som brukar åberopas när det gäller översikter över Wicksell. Om vi bortser från boklängdspresentationerna av Gårdlund (1990) och Uhr (1960) är det artiklarna av Lindahl (1951) och Uhr (1951) till hundraårsminnet av Wicksells födelse som är de ”klassiska”.

Vad skiljer Sommarins artiklar från Lindahls och Uhrs? Det omedelbara intrycket när det gäller presentationen av Wicksells skrifter är att Lindahl och Uhr lägger relativt mer utrymme än Sommarin på Wicksells mest kända centrala verk, medan för Sommarin en mängd förarbeten och mindre kända titlar spelar roll, särskilt i den längre artikeln på tyska. Detta skulle möjligen kunna förklaras av att när Sommarin publicerade sina översikter var det inte lika uppenbart vad av Wicksell som skulle bli uppmärksammat internationellt. Wicksells *Föreläsningar i nationalekonomi* kom på engelska 1934 (första delen) och 1935 (andra delen), medan den engelska översättningen av *Geldzins und Güterpreise* kom 1936. Dessa översättningar har naturligtvis bidragit till att dessa verk senare uppmärksammats i den del av världen där engelska är första eller andra språk. Ett annat intryck är att Sommarin har jämförelsevis lite text om Wicksells liv men relativt mer om hans verk, hans *Lebenswerk* som det sägs i den ena titeln.

Eftersom syftet med denna uppsats inte är att ge en översikt över Wicksells liv och verk ska jag inte sammanfatta Sommarins uppsatser om honom utan koncentrera mig på några få aspekter. Vi har redan i Sommarins doktorsavhandling konstaterat att Sommarin som forskare var helt olik Wicksell. Medan Wicksell främst var neoklassisk teoretiker kan Sommarin närmast ses som en sen representant för den historiska skolan. En intressant fråga blir om

detta återspeglas i Sommarins omdömen om Wicksell i de två biografiska uppsatserna.

En första måhända överraskande observation är att det finns väldigt lite av värderande yttranden i uppsatserna. Sommarin refererar helt enkelt med en respektfull grundton noggrant vad Wicksell skrivit utan att gå in i tekniska detaljer. Han tycks ha förstått innebörden i Wicksells matematiska framställning av exempelvis fördelningsläran och kapitalteorin men är själv helt verbal. Trots det svala refererandet skymtar ändå här och där någon formulering som tyder på uppskattning eller i sällsyntare fall kritik på det personliga eller vetenskapliga planet. Låt oss se på några exempel, och vi börjar med uppskattningen.

I februari 1880 höll studenten Wicksell föredrag i Uppsala som sedan publicerades med titeln *Några ord om samhällsolyckornas viktigaste orsak och botemedel med särskildt afseende på dryckenskapen*. Han menade att överbefolkning var grundproblemet bakom fattigdom och dryckenskap och preventivmedel ett botemedel.⁸ Detta var provocerande för tidens moral och renderade Wicksell en varning från universitetets mindre konsistorium. Uppsala läkarsällskap gjorde ett kritiskt uttalande och det kom kritiska insändare i tidningarna, bland annat från David Davidson som betraktade Wicksell som lekman i befolkningsfrågan. Davidsons insändare "kritiserades på goda grunder" av Wicksell enligt Sommarin (1927: 24), som alltså här tycks ta Wicksells parti.

Wicksells beslut att börja studera nationalekonomi sägs komma av att han hade ett gott hjärta, "das warm für die ökonomisch und sozial Bedrückten schlug" (Sommarin 1930: 222). Detta uppskattade uppenbarligen Sommarin. Wicksell hade med andra ord "gått till sina nationalekonomiska studier med utgångspunkt i fattigdomens orsak och ... besjälades av den varmaste medkänsla med fattigdomen" (Sommarin 1927: 30). Men Sommarin nämner som skäl även kritiken som Wicksell fått av Davidson och andra för att inte känna till sådant som Malthus essä om befolkningsfrågan. Att sådana förebråelser tvingat Wicksell att studera nationalekonomi hade han själv indirekt bekräftat genom att ironiskt tacka sina inte alltför hövliga och lojala kritiker "für wertvolle Impulse" (Sommarin 1930: 223).

Under 1880-talet hade bildstormaren Wicksell företagit utlandsstudier, finansierade av den Lorénska fonden. Sommarin hörde inte till dem som beklagade denna användning av fondens pengar, tvärtom: Lyckligtvis hade "vorurteilsfreie und einflußreiche Männer" i fondens styrelse fått en fördelaktig uppfattning om Wicksell (Sommarin 1930: 228).⁹ Detta gjorde att han 1885-

8 Synen på överbefolkning som ett problem behöll Wicksell hela livet, men han modifierade efter hand smärre delar i teorikomplexet. En ambitiös genomgång av till synes allt Wicksell skrivit i befolkningsfrågan ges av Lundahl 2005.

9 Man skulle kunna kritisera det begränsande uttrycket "vorurteilsfreie und einflußreiche Männer". I fondens styrelse ingick även de radikala kvinnorna Anne Charlotte Edgren Leffler och Sonja Kovalevsky (Gårdlund 1990: 116).

1890 kunde vistas vid universitet i England, Tyskland, Österrrike och Frankrike, vilket hade stor betydelse för hans vetenskapliga framtid.

Wicksells bidrag till gränsproduktivitetläran beskrivs på ett sådant vis att man får intrycket att Sommarin beundrar både Wicksells analytiska skicklighet inom en given ansats och marginalismen som sådan. Wicksell hade behandlat förhållandet mellan arbete, kapital och jord. ”Denna generalisering i en enhetligt genomförd gränsproduktivitetlära på gränsnytteteoretisk grund har W. såsom den förste lyckats genomföra på ett enkelt och elegant sätt” (Sommarin 1927: 36). I den något utförligare uppsatsen fastslås att fördelningsprincipens användbarhet på praktiska aktuella problem ofta visar sig på ett slående vis. Knappast i linje med sin egen forskning säger Sommarin att det mest abstrakta ofta resulterar i det tydligaste uttrycket för kärnan i det konkreta. Sålunda är Wicksells gränsproduktivitetlära ”eins der vornehmlichsten Resultate seiner Forschung” (Sommarin 1930: 235–236). Wicksells kapitalteori byggde på Böhm-Bawerks grundtankar. ”Angrepp på teoriens abstrakta grundprinciper såsom verklighetsfrämmande m.m. tillskrev W. *icke utan skäl* [min kursivering] oftast missförstånd eller fördomsfullhet”, menar Sommarin (1927: 41). Sommarin stöder Wicksell, fastän han själv i sin forskning var fjärran från en abstrakt teoretiker.

Inte bara Wicksells abstrakta teori får lovord utan också hans förtydligande inlägg i dagspolitiska frågor och hans genomskådande av kollegers missuppfattningar, ”die er sogar bei den größten der Wissenschaft finden konnte” (Sommarin 1930: 248–249).

Wicksell hade kritiserat Walras och hävdade att det fria bytet var fjärran från att ge alla kontrahenter den största möjliga behovstillfredsställelsen, vilket var ”eine sinnlose Vorstellung” som Walras men inte Wicksell led av enligt Sommarin (1930: 241).

Beskattning enligt intresseprincipen var en idé hos Wicksell som Sommarin funnit allt bättre förståelse för i den kommunala beskattningen. I riksdagen var emellertid förståelsen allt mindre för denna Wicksellska princip, vilket var ett ”nedslående faktum” (Sommarin 1927: 52).

Vi har nu sett exempel på att Sommarins refererande inte var helt fritt från positiva värdeomdömen om Wicksell, direkt eller indirekt. Här och där kommer en formulering som tyder på uppskattning av Wicksells person eller instämmande med honom i en vetenskaplig fråga där andra kan ha varit av annan uppfattning. Det är svårare men inte omöjligt att finna kritik.

Möjligen kan man hos Sommarin finna en frågande hållning till Wicksells syn på befolkningsfrågan. De hade ofta debatterat denna, och Wicksell visade då tolerans för olika uppfattningar, trots att det ”gällde, vad som för honom var heligare än en vetenskapligt grundad övertygelse” (Sommarin 1927: 29).¹⁰

10 I diskussionen om befolkningsfrågan finns ett intressant uttalande av Sommarin som belyser hur

(Sommarin berör befolkningsfrågan även i sin memoarskrift *Studenter och arbetare*; se nedan.)

Jordbruksekonomin och jordbrukspolitiken kritiserades ofta av Wicksell som stridande mot ekonomisk rationalism. Sommarin såg här en brist hos Wicksell: "Stadsbarn och Ricardian saknade han förståelse för historiska och faktiska förhållanden, vilka omöjliggöra genomförandet av rent ekonomiska principer vid modernärningens organisation och drift samt vid offentliga åtgärder för dess utveckling" (Sommarin 1927: 48). Sommarin hade själv stort intresse för jordbruket och publicerade bland annat *Det skånska jordbrukets ekonomiska utveckling 1801-1914* (Sommarin 1917-39).¹¹

Sommarins mest oförtäckta kritik av Wicksell gäller andra hälften av boken *Finanztheoretische Untersuchungen nebst Darstellung und Kritik des Steuerwesens Schwedens* (1896), dvs. Wicksells beskrivning av det svenska skatteväsendets utveckling från Karl XI:s tid i avsnittet "Das Steuerwesen Schwedens". Detta var enligt Sommarin (1927: 509) "ett utan tvivel i hast tillkommet, kompiloriskt arbete, utan större självständigt värde". Wicksell hade emellertid själv tonat ner förväntningarna "da dem Verfasser die Feder des Geschichtsschreibers nicht zu Gebote Steht" (Wicksell 1896: 167).

Sommarin om orden kapital och kapitalränta

Som vi redan konstaterat var Sommarin ursprungligen språkvetare som senare blev professor i nationalekonomi. Ett uttryck för denna dubbla kompetens är de två artiklar som han skrev om orden kapital respektive kapitalränta. Den första (Sommarin 1919) ingick i den del 2 av 21:a årgången av *Ekonomisk Tidskrift* som Nationalekonomiska klubben tillägnade David Davidson i samband med att han gick i pension från sin professur i Uppsala. Den andra, som kom två år senare (Sommarin 1921), ingick i häfte 12 av *Ekonomisk Tidskrift*, som tillägnades Knut Wicksell på sjuttioårsdagen "som tack för [hans] livsverk, för vad [han] skapat som teoretiker, för vad [han] givit som författare av snillrika nationalekonomiska arbeten, för vad [han] verkat i den akademiska undervisningens tjänst". Att Sommarin medverkade hindrade honom inte från ett par

drastiskt synen på vad som är tillåtet att säga för en respektabel offentlig person har förändrats på mindre än 90 år, dvs. inom en långlivad persons livslängd. Sommarin (1927: 28) konstaterar att jordens begränsade utrymme innebär kamp mellan raser och nationer, och att ställningarna förskjuts. "Aktuellt är förskjutningen exempelvis mellan vita och färgade i Förenta staterna. Ett principiellt hävdande av alla rasers och nationers likställighet kan knappast rationellt motiveras, och om det ej kan det, torde ett rationalistiskt betraktelsesätt leda till andra konsekvenser än alla människors likställighet och broderskap utan hänsyn till ras och färg." (En ansträngt välvillig läsning skulle möjligen kunna innebära att detta tolkas som en beskrivning av konsekvenserna av utvecklingstendenserna snarare än som en normativ utsaga.)

11 Ett annat av hans stora intresseområden var sparbanksrörelsen, som han har ägnat flera publikationer.

kritiska anmärkningar mot festföremålen. Kanske såg han tvärtom detta som ett vetenskapligt balanskrav?

I festskriften till Davidson utgår Sommarin från Davidsons (1878) doktorsavhandling *Bidrag till läran om de ekonomiska lagarna för kapitalbildningen*. Hos Davidson finns ett resonemang om att i en vetenskap som hänger så nära ihop med det praktiska livet som den ekonomiska vetenskapen gör är det olämpligt att ge en term en helt annan innebörd än den har i det allmänna språkbruket. Davidson redogör kortfattat för allmänspråkets kapitalbegrepp men ägnar betydligt mer utrymme åt användningen av ordet hos Adam Smith och några andra kända ekonomiska författare.

Sommarin – den tidigare lexikografen vid Svenska Akademiens ordboksredaktion – tycks söka efter någon brist hos Davidson att hänga upp sin framställning på: ”Det är mig icke bekant, huruvida D. för sina uttalanden om ordet kapital innebär i gängse språkbruk haft annat stöd än egen subjektiv språkkänsla. I hvarje fall röja uttalandena inga språkhistoriska eller lexikografiska källstudier.” Sommarin har därför själv ”begagnat Svenska akademins ordboksredaktions bibliotek och excerptsamlingar för att konstatera ordet kapitalers betydelser i svensk litteratur på ett sätt, som undandrar sig hvarje subjektivt godtycke”. Han finner där att den vanligaste betydelsen är ”huvudstol eller penningssumma som utlånats mot ränta, eller helt enkelt pengar” (Sommarin 1919: 170–171). Det finns färre exempel i allmänspråket där kapital i stället betecknar föremålet för penningplaceringen, dvs. realkapitalet.

Det är emellertid klart att Sommarin menar att kapital inom det nationalekonomiska fackspråket betyder – och bör betyda – just realkapital: ”Enligt den ytliga vulgära uppfattningen äro pengar kapital. Det kräfvades emellertid icke mycken reflexion öfver penningens natur och funktioner för att komma till insikt om, att det verkliga kapitalet är den fond af producerade produktionsmedel, som sparats och sparas för framtiden.” Det finns en vetenskaplig nationalekonomisk uppfattning om ”hvad som verkligen är kapital, – en verklighet som penningen beslöjar för de oinvidga, så länge de ej reflektera över saken”. Det är för övrigt mycket hälsosamt för nybörjaren att konfronteras med pengars olika innebörd i olika sammanhang. ”Terminologien inom vetenskapen markerar därutinnan endast vishetens begynnelse” (Sommarin 1919: 174–175).¹²

I uppsatsen om ordet kapitalränta i festskriften till Wicksell konstaterar Sommarin att ordet i Svenska akademins excerptsamlingar kommer från nationalekonomiska texter. ”I dagligt tal använder man icke sammansättningen

12 För den generation nationalekonomerna som fick sin grundutbildning fram till 1970-talet är det nog fortfarande så att ordet kapital som fackterm i första hand är en kortform för realkapital, så som det var för Smith, Davidson, Wicksell och Sommarin. Det vore intressant att undersöka hur den yngre generationen ekonomer uppfattar termen kapital – den generation som började sina nationalekonomiska studier efter det att kurser i finansiell ekonomi hade blivit ett väsentligt inslag i utbildningen. Jag är inte säker på att de i första hand tänker på maskiner och byggnader.

kapitalränta, utan det enkla ordet ränta”, och man tänker då i första hand på ränta på penninglån. Wicksell hade emellertid använt ordet kapitalränta i betydelsen låneränta, vilket Sommarin visar med ett Wicksellcitat: ”I privatekonomisk mening är långivarens fordran ett kapital, och såtillvida *samt efter vanligt språkbruk* kan ju hans inkomst kallas kapitalränta” (citerat av Sommarin 1921: 140). Detta är ”ett oriktigt påstående i dess här kursiverade del” menar Sommarin. Kapitalränta är avkastningen på realkapital. Sommarin redogör så för det historiska bruket i medeltidssvenskan, där det bara går att finna enstaka belägg på ordet ränta i betydelsen låneränta men desto fler i betydelsen ”avkomst av fastighet” (Sommarin 1921: 141). På 1600- och 1700-talet blev ett annat ord vanligt i flera språk i betydelsen låneränta: int(e)resse (svenskan), intérêt (franskan), interest (engelskan). Det trängdes emellertid tillbaka i svenskan i samband med utvecklingen av bankväsendet på 1800-talet, vilket Sommarin beklagar.

I den inträngande terminologiska genomgången driver Sommarin tesen att termen kapitalränta bör användas i betydelsen avkastning på realkapital men inte ränta på pengar. Bland dem som felat är inte bara Wicksell utan även Lars Georg Rabenius i *Lärobok i National-Ekonomien* (1829). Det Rabenius kallat ”’kapitalräntan’ borde givetvis i texten hava hetat ’penningräntan’”. Men Sommarin (1921: 145) gör ett mildrande tillägg: ”En dylik anmärkning på språkfel synes dock måhända futil.”

I sista stycket ger Sommarin (1921: 146) både en avslutande gliring och en respektfull reverens för Wicksell: ”Sammanhanget mellan kapitalets och kapitalräntans storlek, liksom penningräntans beroende av kapitalräntan, vilka problem Knut Wicksell med så mycken framgång upptagit, torde näppeligen kunna framställas klart och motsägelsefritt utan en konsekvent terminologi. För dess tillämpning vore ingenting önskvärdare, än att W. själv – med iakttagande av densamma – framlade sina här åsyftade teorier i ren form, dvs. möjligast frigjorda från de pietetsfulla anknytningar till Böhms-Bawerk, genom vilka han utan tvivel väl mycket undanskymt sin egen forskargärning inom dessa områden av den teoretiska nationalekonomien.”

Wicksell skulle kunnat påpeka att Sommarin själv inte gjort som han lär. I läroboken *Ekonomilära* betraktar Sommarin kapitalränta som ett överordnat begrepp och låneränta eller penningränta som underordnat. ”*Låne- eller penningräntan*, som är den form av kapitalränta, man vanligen betecknar med ’ränta’ i vårt språk, utgöres i regel av en mindre penningssumma, som betalas för lån under viss tid av en större penningssumma (huvudstolen).” Det är ett faktum ”att reella kapitalföremål ge en *naturlig kapitalränta*, som är all kapitalräntas väsentligaste form” (Sommarin 1923: 123). Här ryms under ’kapitalränta’ dels ’låneränta’ och ’penningränta’, dels ’naturlig kapitalränta’, där det sistnämnda begreppet nu svarar mot det som han 1921 i festskriften till Wicksell kallade enbart kapitalränta.

Studenter och arbetare

I den sena bakåtblickande skriften *Studenter och arbetare: Minnen av skånsk arbetarrörelse och lundensisk radikalism* (1947) ger Sommarin sin syn på människor och händelser från memoarskrivarens perspektiv. Det är ingen heltäckande memoarbok men en synnerligen trevlig och välskrivna liten bok som ger liv åt radikaler av olika grad som Mäster Palm, Axel Danielsson, Bengt Lidforss, Hans Larsson och Knut Wicksell.

Sommarin mötte ofta Wicksell inom det radikala föreningslivet och skriver att denne visade honom ”ett vänligt och personligt intresse” (s. 140) och att det var på Wicksells inrådan som han på allvar började studera nationalekonomi vid sidan av sitt arbete vid Svenska akademiens ordbok. Sommarin hade författat en Verdandiskrift om skråväsendet och därefter samlat material om bergsverks- och bruksrörelsen, särskilt om Stora Kopparberg. Detta fann Wicksell intressant och rådde Sommarin att använda det som underlag för den doktorsavhandling som vi redan berört. Men för att få disputerat i ett sådant ämne måste han först avlägga licentiatexamen i nationalekonomi och finansrätt:

”Det blev alltså ingen annan råd än att examensläsa och det visade sig snart, att Wicksell var mycket fordrande, när det gällde högre studier. Till en första tentamen infann jag mig på Linero en förmiddag kl. 10, då professorskan begav sig till staden och lämnade oss ensamma.¹³ När hon kom tillbaka vid 15-tiden och trädde in i salongen, utbrast hon med tydlig förtrytelse: ’Nej, men Knut, sitter ni ännu här!’ Och därmed blev det slut för den gången. Men jag hade ingen anledning att klaga, ty förhöret fortgick som ett intressant och älskvärt resonemang. Egentligen endast på en punkt blev det fråga om olika åsikter, i befolkningsfrågan” (s. 140–141).

Sommarin menar att det inte var någon skillnad i synen på befolkningsteorin, men ändå går han emot Wicksell även på teoretiska punkter. Sommarin kunde inte delta i den nymalthusianska propagandan. Tvåbarnssystemet skulle leda till en folkminskning som sannolikt skulle bli svår att hejda. Wicksell ”misräknade sig på vanans makt, sedan frivillig begränsning av barnantalet blivit tradition och barnafödandet ur allehanda synpunkter befunnits obehövligt för den moderna kvinnan med hennes självständiga förvärvsverksamhet även efter ingånget äktenskap” (s. 142).

Liksom i flera andra skrifter finner man i *Studenter och arbetare* ett antal punkter där Sommarin mer eller mindre tydligt visar uppskattning eller samma uppfattning som Wicksell, och likaså ett antal punkter där han avviker. I mötet med tiggare tycks Sommarin och Wicksell ha betett sig olika. När familjen bodde på Linero brukade Wicksell nästan dagligen passera Mårtensstorget.

13 ”Professorskan” var Anna Bugge Wicksell, som levde i samvetsäktenskap med Knut Wicksell. Hon var en av förgrundsfigurerna inom kvinnorrörelsen, rösträttsrörelsen och fredsrörelsen och kom att ingå i den svenska delegationen vid Nationernas Förbund. Hon har nyligen varit föremål för en omfattande biografi av Christina Carlsson Wetterberg (2020).

”Torghängarna utanför krogen försummade inte att sända någon av gänget att genskjuta honom och det slog aldrig fel, att han tog till börsen och skänkte ’den fattige’ en krona eller tredaler. När jag förhöll honom, hur ovärdiga föremål han valde för sin givmildhet, skyllde han leende på, att det inte var lätt att säga nej” (s. 118).

Att Sommarin såg utnämningen av Wicksell till professor 1901 som en ”trimmf” för ”befodringsregeln om företräde i forskarskicklighet och vetenskaplig förtjänst” (s. 108) är knappast förvånande; det har påpekats även av andra. Wicksell hade ju med sitt provocativa offentliga uppträdande satt sin framtid på spel redan som student. Det är väl inte uppenbart att Sommarin uppskattade allt i Wicksells beryktade föredrag om bland annat barnbegränsning 1880, men synen på vad som var tillåtet att säga hade förändrats. Det var nu (på 1940-talet) ”svårt att förstå, att en framställning i ett så ädelt språk och med så nobla syften kunde i ett slag ådraga den unge mannen vanrykte” (s. 112).

Sommarin ogillade uppenbarligen formen på Wicksells religionskritik: ”Hans antireligiösa propaganda bröt ofta hans egna grundsatser om tolerans och aktning för andras övertygelse och antog anstötliga former, särskilt i det föredrag Om tronen, altaret, svärdet och penningpåsen i Stockholm 1908, som ådrog honom åtal för hädelse ... och två månaders fängelse.”¹⁴ Även Wicksells maka var i senare fallet kritisk och såg tilltaget som ”en oförlätlig dumhet” (s. 139).

I en annan av tidens kampanjer ställde sig Sommarin av tonen i texten att döma på samma sida som Wicksell. I juli 1908 hade tre ungsocialister ställt till med en explosion på skeppet Amalthea, som logerade engelska strejkbrytare i Malmös hamn, varvid en person dödades och 23 skadades. Två av attentatsmännen dömdes i första instans till döden och den tredje till livstids straffarbete. Domarna mildrades sedan av Högsta domstolen. Sommarin var personligen bekant med den ene attentatsmannens frireligiösa familj. Wicksell var framträdande i en stark opinionsrörelse för att männens skulle frigges, vilket också skedde 1917.

Ett möte i en radikal studentförening under Wicksells Lundatid handlade om ämnet storstrejk. Sommarin avvisade tanken och hänvisade dels till att socialdemokratiska partiet tagit avstånd från utomparlamentariska metoder, dels till att en sådan strejk skulle sluta med nederlag. ”Wicksell fann kritiken motiverad, men kunde inte dölja en viss svaghet för försök ’att sätta samhället i gungning’” (s. 118).

I serien Verdandis småskrifter (nr 129) skrev Wicksell det som Sommarin kallar ”socialdemokratiska betraktelser över Socialiststaten och

14 Mer precis dömdes Wicksell för att ha ”lastat och gäckat Guds heliga ord under sådana förhållanden att han därigenom åstadkommit allmän förargelse”. Han hade gjort narr av den bibliska berättelsen om hur jungfru Maria blev gravid med hjälp av den Helige Ande och sedan födde Jesus. (Dokumentet i målet återges i Stockholmskällan.) Under fängelsevistelsen hjälpte Wicksell Sommarin med dennes översättning till svenska av delar av Adam Smiths *Wealth of Nations* (Gårdlund 1990: 283).

nutidssamhället”. Wicksell avvisade marxismen, som hade ”bidragit till att göra socialdemokraterna likgiltiga för partiella framsteg och reformer”, men stödde socialismens krav på större social rättvisa (Sommarin 1947: 118-119). Även i en Verdandiskrift (nr 102) om allianser mellan arbetare och arbetsgivare hade Wicksell kritiserat Marx och dennes syn på vinsten. Här rådde tydligen en samsyn hos Wicksell och Sommarin.

Sommarin sammanfattar sin tolkning av Wicksells politiska hållning: ”Vad som än kan sägas om den enskilda företagsamheten, så var den dock [enligt Wicksell] en mäktig kraft till framåtskridande. Till socialdemokratin var detta ingen bekännelse och Wicksell förblev socialradikal. Han var ingen partiman och kom alltid att intaga en särställning inom radikalismen. Han var Knut Wicksell” (s. 121).

Olikhet och uppskattning

Vår genomgång av relationen mellan Sommarin och företrädaren på Lundaprofessuren Wicksell visar att de som ekonomiska forskare var tämligen olika, och det är svårt att finna någon reell påverkan från den ene till den andre. Sommarin var framför allt empiriker med ekonomisk-historisk inriktning. Wicksell är internationellt känd som en av dem som lämnat teoretiska bidrag till makroteorin, finansteorin, den neoklassiska fördelningsteorin, pristeorin och kapitalteorin. Sommarin tycks ha förstått kärnan i Wicksells teoretiska skrifter, men han utvecklade ingen av Wicksells teoretiska tankar utan det handlade om ett passivt tillägnande.¹⁵ Det var den äldre Wicksell som aktivt stod för teoretiskt nytänkande.

Olikheterna hindrade dem inte att visa stor respekt för varandra. Hos Sommarin kan man skönja elevens ödmjukhet inför läraren. Wicksell uttryckte större aktning för Sommarins forskning, uttryckt främst i dennes doktorsavhandling, än vad man kanske hade förväntat med tanke på dels andras omdöme om avhandlingen, dels Wicksells egen inriktning och tidigare uttalande om den historiska skolan. Han ville uppenbarligen ha Sommarin som sin efterträdare.

Det förekom att de offentligt samverkade, som när Sommarin i 1917 års bankkommitté lämnade en reservation mot förbud för Riksbanken att låna mot ränta, som följdes av en bilaga av Wicksell (Jonung, Hedlund-Nyström & Jonung 2001: 86). De hörde också båda till 1920 års finanssakkunniga som lämnade utlåtande om framtiden för svensk finanspolitik.

Som personer var de lika i den meningen att båda hade samhällsuppfattningar på vänstersidan, men medan Sommarin var aktiv socialdemokrat var Wicksell närmast radikal liberal. Båda var flitiga föredragshållare i olika

15 Lönnroth (2003) betraktar dock Sommarin tillsammans med Heckscher och Brisman som ”förankrade i den nya anglosaxiskt dominerade och positivistiska ekonomiska teorin”.

sammanhang. Uppenbarligen tyckte Sommarin ibland att Wicksell spelade ut sin radikalism på ett alltför utmanande vis. Han försöker i några sammanhang pliktskyldigast finna något att kritisera även i Wicksells ekonomiska skrifter, men det gällde oftast småsaker.

Referenser

- Boserup, Mogens, 1976. "Danske økonomer i 200 år", s. 13–32 i *Danske økonomer. Festskrift i anledning af Socialøkonomisk Samfunds 75 års jubileum*. København: Samfundsvidenskabeligt Forlag.
- Carlsson Wetterberg, Christina, 2020. *Jag saknar fruntimmer här. En biografi över Anna Bugge Wicksell*. Natur & Kultur.
- Davidson, David, 1878. *Bidrag till läran om de ekonomiska lagarna för kapitalbildningen*. Upsala: Lundequistska bokhandeln (i kommission).
- Davidson, David, 1880. S. 36–79 i Åberg, L. H., Davidson, D., Nilsson, A. & Bendixson, A., *Granskning av Herr kand. K. Wicksells arbete om samhällsolyckornas viktigaste orsak och botemedel*. Upsala: Lundequistska Bokhandeln.
- Gårdlund, Torsten, 1990. *Knut Wicksell. Rebell i det nya riket*. Stockholm: SNS Förlag. (Nytryck av 1956 års utgåva med en rättelse och efterord av Lars Jonung.)
- Handlingar rörande tillsättandet av professorsämbetet i nationalekonomi och finansrätt vid universitetet i Lund 1918*. Lund: Berlingska boktryckeriet 1919.
- Hasselberg, Ylva, 2022. "Eli Heckscher som politisk varelse", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 124(3), s. 823–835.
- Hjelmqvist, Fredrik, 1908. "Bidrag till kännedom om arbetarförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid till omkring år 1720 af Emil Sommarin", *Historisk Tidskrift* 28, Översikter och granskningar, s. 96–101.
- Ingers, Ingemar, 1959. "Ortnamn i Malmö. III. Limhamnsområdet eller f.d. Hyllie socken", s. 51–76 i *Malmö fornminnesförening. Årsskrift 1959*. Malmö: AB Lundgrens söner boktryckeri. Tillgänglig på http://www.elbogen.nu/Skrifter_pdf/MaFo1959.pdf, citerad 2022-12-25.
- Jonung, Lars, Hedlund-Nyström, Torun & Jonung, Christina (red.), 2001. *Att uppfostra det svenska folket. Knut Wicksells opublicerade manuskript*. Stockholm: SNS Förlag.
- Kærgård, Niels, Sandelin, Bo & Sæther, Arild, 2018. "Scandinavia, Economics in", i *The New Palgrave Dictionary of Economics*. London: Palgrave Macmillan.
- Landgren, Karl-Gustav, 1953. "Sommarin, Emil Fritiof Knut", *Svensk uppslagsbok*, 2 uppl.
- Leffler, Johan, 1881. *Grundlinier till nationalekonomiken eller läran om folkens allmänna hushållning*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.
- Lindahl, Erik, 1951. "Till hundraårsminnet av Knut Wicksells födelse", *Ekonomisk Tidskrift* 53, s. 197–243.
- Lundahl, Mats, 2005. *Knut Wicksell on Poverty. 'No place is too exalted for the preaching of these doctrines'*. Oxon: Routledge.
- Lönroth, Johan, 2003. "Gunnar Westin Silverstolpe – folkbildare, poet och naivistisk nationalekonom", i Gustafsson, Karl Erik (red.), *Bland akademiska pionjärer och stordonatorer – en jubileumsbok*. Göteborg: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

- Sandelin, Bo, Trautwein, Hans-Michael & Wundrak, Richard, 2008. *Det ekonomiska tänkandets historia*. Stockholm: SNS Förlag.
- Sandelin, Bo, Trautwein, Hans-Michael & Wundrak, Richard, 2014. *A Short History of Economic Thought*, third edition. Oxon and New York: Routledge.
- Sommarin, Emil, 1908. *Bidrag till kännedom om arbetareförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid till omkring år 1720*. Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri.
- Sommarin, Emil, 1919. "Kapital. Om ordets betydelse i det allmänna språkbruket och användning som nationalekonomisk term", *Ekonomisk Tidskrift* 21, s. 169-175 i Del 2: Nationalekonomiska Studier Tillägnade Professor David Davidson.
- Sommarin, Emil, 1921. "Kapitalränta. Om ordets betydelse och användning såsom nationalekonomisk fackterm", *Ekonomisk Tidskrift* 23, s. 139-146 i häfte 12: Nationalekonomiska Studier Tillägnade Professor Knut Wicksell.
- Sommarin, Emil, 1923. *Ekonomilära I. Teoretisk nationalekonomi*. 3 uppl. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- Sommarin, Emil, 1927. "Minnesord över professor Knut Wicksell", s. 21-52 i *Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund: Årsberättelse 1926-1927*.
- Sommarin, Emil, 1930. "Das Lebenswerk von Knut Wicksell", *Zeitschrift für Nationalökonomie*, Band 2, Heft 2, s. 221-267.
- Sommarin, Emil, 1917-1939. *Det skånska jordbrukets ekonomiska utveckling 1801-1914*. Lund: Skrifter utgivna av de skånska hushållningssällskapen vid deras hundraårsjubileum år 1914.
- Sommarin, Emil, 1947. *Studenter och arbetare: Minnen av skånsk arbetarrörelse och lundensisk radikalism*. Lund: Gleerups.
- Stockholmskällan. "Knut Wicksell åtalad och dömd för hädelse 1908 – rättegångshandlingar", tillgänglig på <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/30458>, citerad 2022-12-25.
- Uhr, Carl G., 1951. "Knut Wicksell: A Centennial Evaluation", *American Economic Review* 41(5), s. 829-860.
- Uhr, Carl G., 1960. *Economic Principles of Knut Wicksell*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Wadensjö, Eskil, 1992. "Appendix D. Doctoral theses in economics in Sweden 1895-1989", s. 200-232 i Engwall, Lars (red.), *Economics in Sweden: An Evaluation of Swedish Research in Economics*. London & New York: Routledge.
- Welinder, Carsten, 1956. "Emil Sommarin. Minnesord av Carsten Welinder", i *Litterarum Lundensis Societas Humaniorum*. Lund: CWK Gleerup. Omtryckt efter viss språklig modernisering på s. 184-192 i Jonung, Christina & Ståhlberg, Ann-Charlotte, 2014. *Svenska nationalekonomer under 400 år*. Stockholm: Dialogos.
- Wicksell, Knut, 1880. *Några ord om samhällsolyckornas viktigaste orsak och botemedel med särskildt afseende på dryckenskapen*. Upsala: På författarens förlag.
- Wicksell, Knut, 1896. *Finanztheoretische Untersuchungen nebst Darstellung und Kritik des Steuerwesens Schwedens*. Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- Wicksell, Knut, 1904. "Mål och medel i nationalekonomien", *Ekonomisk Tidskrift* 6, s. 457-474.